

VYUŽÍVANIE NÁSTROJOV SEBAREFLEXIE VO VÝUČBE TLMOČENIA NA SLOVENSKÝCH UNIVERZITÁCH

Lýdia Machová

Lýdia Machová je doktorandka na Katedre anglistiky a amerikanistiky na Univerzite Komenského v Bratislave a vo svojej dizertačnej práci sa venuje didaktickým otázkam tlmočnickej sebareflexie. Popri štúdiu aktívne tlmočí na slovenskom trhu a vo voľnom čase učí ďalšie cudzie jazyky. Okrem hodín konzekutívneho a simultánneho tlmočenia, ktoré na univerzite vyučuje, príležitostne organizuje prednášky pre študentov na podporu ich jazykového a odborného vzdelávania.

ÚVOD

Otázka posúdenia kvality tlmočenia je taká stará ako prvé pokusy o opis a analýzu tlmočenia samotného, ale napriek dlhým rokom práce mnohých výskumníkov sa aj dnes ocitáme bez jednotného, všeobecne akceptovaného a univerzálne využiteľného súpisu požiadaviek na kvalitné tlmočenie. Desiatky autorov prichádzajú s vlastnými zoznamami kritérií, ktoré podľa nich slúžia na posúdenie kvality tlmočenia či tlmočníkov, pričom v mnohom sa zhodujú, v mnohom sa prelínajú alebo sú si podobné, ale v mnohom si aj odporujú. V podstate jediné, na čom sa všetci autori zaoberajúci sa kvalitou tlmočenia a jeho hodnotením zhodujú, je skutočnosť, že ide o mimoriadne komplexnú záležitosť, pri ktorej je veľmi ťažké, ak nie nemožné, stanoviť objektívne kritériá a požiadavky (Garzone, 2002). Tlmočenie je totiž náročná dynamická činnosť, na ktorú súčasne pôsobí množstvo faktorov translačnej úlohy, ako napríklad komunikačný kontext, translačný smer, druh a priebeh podujatia, rečník, spôsob transferu, spôsob prezentácie textu a mnohé iné (Müglová, 2009, s. 134). Vo všeobecnosti sa preto nedá určiť, ako má vyzeráť ideálny tlmočnický výkon, lebo musíme brať do úvahy premenné, ktoré do danej komunikačnej situácie vstupujú.

O to ťažšia sa javí úloha pedagógov tlmočenia, ktorí sa snažia študentov viesť

ku kvalitným výkonom, ale dennodenne zápasia s otázkou, ako na to. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli preskúmať situáciu na slovenských univerzitách, ktoré pripravujú budúcich prekladateľov a tlmočníkov, a zistiť, nakoľko sa u nás pri výučbe tlmočenia využívajú nástroje sebahodnotenia, v ktorých študenti hodnotia sami seba a pozorujú tak vlastný pokrok.

1 FORMATÍVNE A SUMATÍVNE HODNOTENIE

V didaktike jazykovej výučby, ale aj v iných príbuzných odboroch, sa stretávame s dvoma typmi hodnotenia. Ich rozdiel spočíva v účele, za ktorým sa hodnotenie vykonáva: Snažíme sa nájsť spôsob, akým ohodnotiť študenta na záverečných skúškach, na základe ktorého rozhodneme, či získa univerzitný titul? Snažíme sa nájsť kritériá na hodnotenie študenta na konci semestra, aby sme si overili, aký pokrok v danom semestri urobil a nakoľko splnil dané požiadavky? Alebo je našim cieľom nájsť spôsob, akým dať študentovi komplexnú spätnú väzbu na jeho tlmočnický výkon, ktorá mu pomôže sa v tlmočení zlepšiť?

V prvých dvoch prípadoch hovoríme o sumatívnom hodnotení, ktoré slúži na určenie toho, čo sa dosiahlo, pričom sa používa na konci kurzu alebo fázy učenia. Nazýva sa tiež záverečné alebo bilančné hodnotenie a na jeho základe sa udeľujú osvedčenia a certifikáty potvrdzujúce dosiahnutú úroveň znalostí či schopností. Druhý typ hodnotenia je formatívne, ktoré „*sa používa v priebehu učenia ako prostriedok na poskytnutie spätnej väzby [študentovi] o jeho pokroku a na informáciu o oblastiach, ktorým treba venovať osobitnú pozornosť*“ (Little a kol., 2002, s. 31). Dôležitý rozdiel oproti sumatívnomu hodnoteniu je v tom, že „*výkon [hodnoteného] sa neporovnáva len s normou, ale aj s možnosťami [študenta] samotného vzhľadom na jeho potenciál alebo predchádzajúci výkon*“ (Rafajlovičová a kol., 2000, s. 13). Formatívne hodnotenie tak dáva pedagógovi priestor na pozitívne hodnotenie a povzbudenie študenta aj v prípade, že jeho výkon nespĺňa požadovanú normu. Preto je v edukačnom procese považované za mimoriadne dôležité a potrebné (tamtiež).

Nás bude viac zaujímať práve druhý typ hodnotenia, formatívne, konkrétne jeho špecifický typ, v ktorom tlmočnický výkon nehodnotí vyučujúci, ale študent sám.

2 TLMOČNÍCKA SEBAREFLEXIA

Pod **tlmočnickou sebareflexiou** chápeme proces retrospektívnej analýzy vlastného tlmočnického výkonu, pri ktorej sa pozoruje buď *proces* tlmočenia alebo jeho výsledný *produkt* – cieľový text.

V prvom prípade sa zameriavame na kognitívne procesy, ktoré sa odohrávajú v hlave tlmočníka, na pocity, ktoré tlmočník prežíva počas tlmočenia (napr. /ne/spokojnosť s riešením konkrétneho problému, demotivácia, stres, únava a pod.), na mimovoľné asociácie tlmočníka vyvolané podnetmi vo východiskovom texte alebo na iné javy súvisiace so samotným procesom tlmočenia (napr. na dĺžku fázového posunu a jej zmeny počas tlmočenia). Za najvhodnejší nástroj sebareflexie na tieto účely považujeme tzv. retrospektívne tlmočnicke protokoly S. Kalinovej, na základe ktorých študenti bezprostredne po dotlmočení východiskového textu počúvajú nahrávku vlastného tlmočenia, zastavujú ju vždy, keď majú k danej časti nahrávky nejaký komentár, a tieto verbalizované pozorovania zaznamenávajú v zvukovej forme, z čoho vznikne druhá nahrávka. Takto získané komentáre sa neskôr prepisujú a môžu slúžiť na výskumné účely, pričom je však otázne, nakoľko nám poskytujú objektívne informácie o reálnych kognitívnych procesoch, ktoré prebiehajú u tlmočníka počas tlmočenia (Kalina, 1998, s. 151).

Druhým typom sebareflexie je pozorovanie výsledného produktu tlmočenia a jeho hodnotenie. Tento druh sebareflexie nazývame **sebahodnotenie**. Aby bolo sebahodnotenie tlmočníka dôsledné a venovalo sa všetkým relevantným aspektom, je naň potrebný určitý nástroj, ktorý posluží ako osnova pre hodnotiteľa. Môže ním byť jednoduchý súpis kritérií, hodnotiacia stupnica, súbor otázok alebo štruktúrovanejšia tabuľka. Všetky tieto nástroje sebahodnotenia súborne označujeme pojmom **hodnotiace formuláre**.

Z vlastnej skúsenosti z pozície niekdajšieho študenta translatológie, ale aj z pedagogickej praxe vo výučbe tlmočenia vieme, že študenti sa po vypočutí svojho tlmočnickeho výkonu vďaka hodnotiacemu formuláru často dozvedia o takých stránkach svojho tlmočenia, ktoré by si bez neho nikdy neuvedomili. Aj keď im učiteľ na hodinách prízvukuje často sa opakujúce chyby, ako napr. stúpavú intonáciu alebo nadmerné množstvo hezitácií, študenti si tieto aspekty svojho prejavu často naplno uvedomia až po vypočutí vlastnej nahrávky a po jej dôslednej analýze. Preto vidíme v sebahodnotení skutočne veľký prínos, ktorý chceme hlbšie preskúmať.

2.1 Sebahodnotenie a autonómia študenta

Pojem sebahodnotenie sa v odbornej literatúre v oblasti pedagogiky chápe ako „účasť študentov na identifikácii noriem a/alebo kritérií pre svoju prácu a robenie úsudkov o miere, do akej tieto kritériá a normy dodržali“ (Boud, 1991, s. 15; vlastný preklad). Tento pojem sa dá rovnako aplikovať na cudzojazyčnú výučbu ako aj na tlmočenie – menia sa len jednotlivé normy či kritériá. Najväčším prínosom sebahodnotenia je skutočnosť, že vedie k väčšej miere autonómie u študentov, to

znamená, že študenti preberajú väčšiu zodpovednosť za svoj učebný pokrok a nespoliehajú sa len na to, čo ich naučí učiteľ na hodinách. L. Van Lier (1996) dokonca tvrdí, že učenie sa je možné len vtedy, ak sú žiaci autonómni, teda ak sú naplno zapojení do učebného procesu. Pojmy autonómia a sebareflexia sú skutočne úzko prepojené, čo potvrdzujú aj naši odborníci na didaktiku výučby: „*Autonómia je sociálny proces, ktorý je založený na schopnosti spolupráce, ale aj schopnosti sebareflexie a sebahodnotenia*“ (Tandlichová, 2006, s. 41).

V rámci výskumu v našej dizertačnej práci nás zaujímalo, nakoľko sa na Slovensku momentálne nástroje tlmočnickej sebareflexie využívajú a aké sú predstavy, prípadne návrhy skúsených pedagógov tlmočenia v súvislosti s ich používaním.

3 DOTAZNÍK O SEBAHODNOTENÍ ŠTUDENTOV PRE VYUČUJÚCICH TLMOČENIA

3.1 Metodológia výskumu

Dotazník určený pre učiteľov tlmočenia sme vypracovali pomocou webového dotazníkového systému Google Docs a hypertextový odkaz na dotazník sme poslali emailovou poštou 54 vyučujúcim tlmočenia na Slovensku, emailové adresy ktorých sme získali z internetových stránok slovenských univerzít ako aj od známych, ktorí pôsobia na daných pracoviskách. Pracovné jazyky v našom výskume nehrali žiadnu rolu, dotazník sme poslali učiteľom rozšírených ako aj menej rozšírených jazykov (ukrajinčina, fínčina a pod.). Naším cieľom bolo pokryť všetkých súčasných vyučujúcich tlmočenia, aby sme tým maximalizovali validitu svojich zistení. Z týchto 54 pedagógov nám traja odpísali, že dotazník nevyplnia, pretože tlmočenie (už) nevyučujú, čím sa celkový počet opýtaných znižuje na 51.

Dotazník obsahoval 11 otázok, z ktorých sedem bolo polouzavretých (s predvolenými možnosťami, ale v závere s možnosťou zadania inej, otvorenej odpovede), tri boli otvorené (bez predvolených možností) a jedna otázka bola dichotomická (áno alebo nie). V závislosti od odpovede na túto otázku (*Máte skúsenosti s využívaním nástroja tlmočnickej sebareflexie u študentov? Inými slovami, vyžadujete (alebo vyžadovali ste niekedy) od svojich študentov, aby si vypočuli nahrávku svojho vlastného tlmočenia a ohodnotili sa?*) sa respondentom zobrazovala buď kratšia alebo dlhšia forma dotazníka, pričom dlhšia bola doplnená otázkami súvisiacimi s priamou skúsenosťou s využívaním nástrojov tlmočnickej sebareflexie. Tri z polouzavretých otázok obsahovali aj priestor na doplnenie odpovede s cieľom získať od pedagógov čo najpresnejšie informácie.

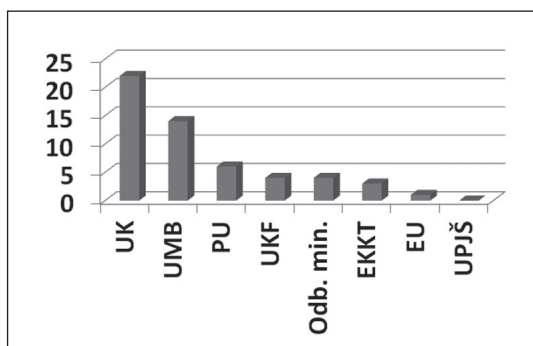
Štruktúru ako aj obsah dotazníka sme konzultovali s odborníkom na metodológiu vied, dr. Lukášom Bielikom, a pred rozoslaním všetkým vyučujúcim tlmočenia sme ho otestovali na menšej vzorke respondentov v snahe zistiť, či sú jednotlivé otázky, predvolené odpovede a inštrukcie na vyplnenie dotazníka dostatočne zrozumiteľné, a taktiež, či v dotazníku niečo nechýba alebo nie je navyše.

3.2 Informácie o respondentoch

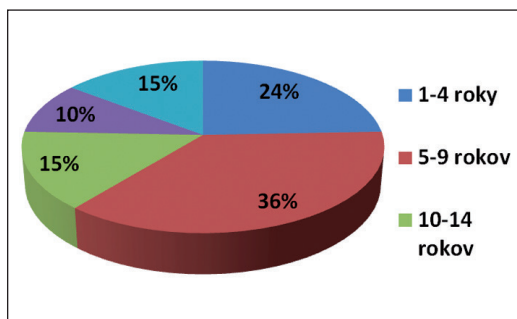
Odpovede sme po opakovaných urgenciách zaznamenali od 41 z celkového počtu 51 opýtaných, čo predstavuje návratnosť dotazníkov vyše 80 %. S touto mierou návratnosti sme spokojní, pretože sa nám podarilo získať odpovede od prevažnej väčšiny vyučujúcich tlmočenia na Slovensku, a teda si môžeme dovoliť extrapolovať z nášho výskumu isté všeobecne platné závery.

Úvodná časť dotazníka pozostávajúca z dvoch otázok mala za úlohu zistiť, kto sa nášho dotazníka zúčastnil. Čo sa týka zastúpenia jednotlivých univerzít, najviac odpovedí sme získali z Univerzity Komenského (22) a ďalej z Univerzity Mateja Bela (14). Jediná slovenská univerzita vzdelávajúca tlmočníkov, z ktorej sa nám nepodarilo získať ani jedného respondenta, je Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Okrem zvyšných troch univerzít (Prešovská univerzita, Univerzita Konštantína Filozofa a Ekonomická univerzita) pôsobia niektorí respondenti aj v rámci inštitúcií Odborného minima pre znalcov, tlmočníkov a prekladateľov a Európskeho kurzu konferenčného tlmočenia na FiF UK.

Graf 1:
Zastúpenie jednotlivých inštitúcií na prípravu tlmočníkov medzi respondentmi

Druhá otázka u opýtaných zisťovala prax s výučbou tlmočenia. Najviac respondentov má skúsenosti s vyučovaním tlmočenia v rozmedzí 5-9 rokov. Vyše polovica (51 %) opýtaných má pedagogickú prax v odbore translátológie 5-14 rokov. Priemerný počet rokov praxe je 10 rokov. Domnievame sa, že táto informácia opäť podporuje validitu zistení dotazníka, nakoľko odpovede sú od skúsených učiteľov tlmočenia s bohatou pedagogickou praxou.

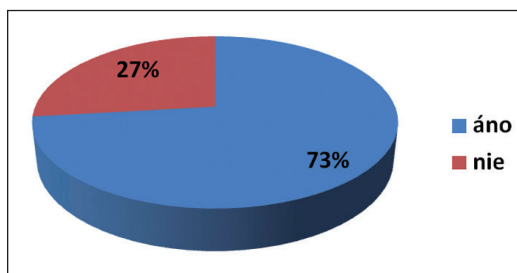

Graf 2:
Počet rokov praxe vo výučbe tlmočenia respondentov

3.3 Výsledky a interpretácia výsledkov výskumu

3.3.1 Skúsenosti s využívaním nástroja tlmočnickej sebareflexie

Nasledujúca dichotomická otázka rozdelila respondentov na dve skupiny podľa toho, či s využívaním nástroja sebareflexie majú osobnú skúsenosť alebo nie.

Graf 3:
Skúsenosti pedagógov s využívaním nástroja tlmočnickej sebareflexie u študentov

Veľká väčšina našich respondentov (30 zo 41) má skúsenosti s aplikáciou istých nástrojov tlmočnickej sebareflexie na svojich hodinách, to znamená, že buď v minulosti vyžadovali, alebo aj v súčasnosti od študentov vyžadujú, aby si vypočuli vlastnú nahrávku tlmočenia a ohodnotili svoj výkon.

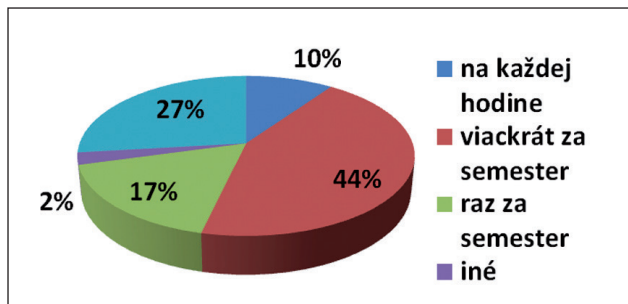
73 % pedagógov, ktorí majú priamu skúsenosť, považujeme za veľmi potešujúce číslo, ktoré svedčí o tom, že tlmočnická sebareflexia je u slovenských vyučujúcich tlmočenia považovaná za relevantný didaktický nástroj.

U týchto 30 respondentov sme zisťovali ďalšie detaily o ich skúsenosti so sebareflexiou študentov.

3.3.2 Frekvencia sebahodnotenia študentov

Zaujímalo nás, ako často pedagógovia od svojich študentov vyžadujú, aby ohodnotili svoje tlmočenie na základe vypočutia si nahrávky (z hodiny).

Graf 4:
Frekvencia sebahodnotenia
tlmočenia študentov

Najpopulárnejšou odpoveďou bolo „viackrát za semester“ s 18. odpoveďami a na druhom mieste „raz za semester“ so 7. Na každej hodine vyžadujú sebahodnotenie štyria z opýtaných. Jeden respondent uviedol možnosť „iné“ a špecifikoval/a, že momentálne nemá technické možnosti na využívanie tohto nástroja. Do grafu sme pre úplnosť zaradili aj 11 respondentov (27 %), ktorí v predošlej otázke odpovedali, že tlmočnícku sebareflexiu od svojich študentov nevyžadujú.

Táto otázka mala aj doplnujúcu otvorenú otázku, v ktorej mohli respondenti komentovať iné faktory, ktoré majú vplyv na to, ako často so študentmi pracujú na ich sebareflexii. V odpovediach sa vyskytli nasledovné faktory (počet respondentov je uvedený v zátvorke):

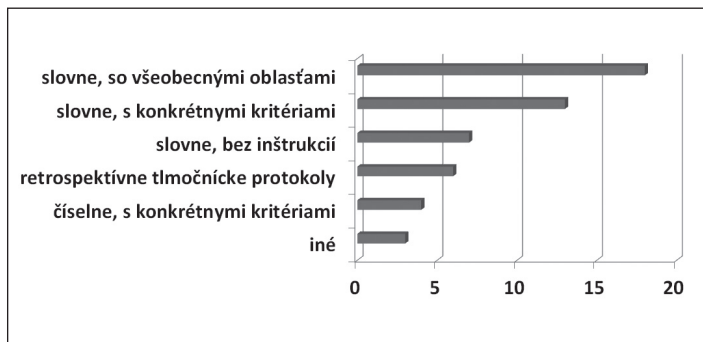
- stupeň pokročilosti študentov / ročník (4)
- fungovanie vybavenia miestnosti (3)
- počet študentov v skupine (3)
- žáner tlmočenia (2)
- čas (1)

Predpokladali sme, že väčšina vyučujúcich bude vyžadovať tlmočnícku sebareflexiu od študentov len raz za semester, predovšetkým z dôvodov časovej náročnosti. Časový faktor však zrejme v tomto prípade nie je natolko silný. Uvedené čísla opäť považujeme za potešujúce, a svedčia o tom, že väčšina slovenských študentov tlmočníctva (54 %) je pravidelne vedená k tomu, aby svoje nahrávky počúvala a zamýšľala sa nad ich kvalitou.

3.3.3 Forma reflexie svojho tlmočnickeho výkonu

Ďalšia otázka mala za úlohu zistiť, v akej forme sa realizuje sebareflexia študentov na predmetoch opýtaných vyučujúcich. Respondenti si mohli vybrať jednu alebo viaceré z nasledovných odpovedí:

- študenti majú svoje tlmočenie zhodnotiť **slovné**, pričom nedostanú žiadne konkrétne inštrukcie, na čo sa majú pri hodnotení zamerať;
- študenti majú svoje tlmočenie zhodnotiť **slovné**, pričom majú zadané **všeobecné oblasti**, na ktoré sa majú zamerať (napr. obsah – prednes – jazyk);
- študenti majú svoje tlmočenie zhodnotiť **slovné**, pričom sa majú vyjadriť ku **konkrétnym kritériám** (napr. intonácia, omisie, kalky a pod.);
- študenti majú svoje tlmočenie zhodnotiť číselne na základe **konkrétnych kritérií** v hodnotiacom formulári (t. j. pridelením bodov na stupnici napr. od 0 do 5);
- študenti robia **retrospektívne tlmočnicke protokoly** (počúvajú svoje tlmočenie a pritom simultánne komentujú svoj výkon a tieto komentáre zvukovo zaznamenávajú);
- iné:

Graf 5:
Forma reflexie
svojho tlmočnickeho
výkonu u študentov

Ako vidíme z grafu, najviac sa na slovenských univerzitách využíva slovné hodnotenie vlastného tlmočnickeho výkonu, pričom vyučujúci zadáva študentom určité oblasti, na ktoré sa majú pri sebahodnotení zamerať. Druhou najfrekvencovanejšou formou sebahodnotenia je opäť slovné hodnotenie, avšak s presnejšie zadanými kritériami, napríklad vo forme hodnotiacej tabuľky. Voľná slovná sebareflexia ako aj retrospektívne tlmočnicke protokoly sú o niečo menej používané, a na poslednom mieste sa nachádza číselné hodnotenie pomocou presne stanovených kritérií. Odpovede „iné“ v sebe zahŕňajú požadovanie záverečnej analýzy na konci semestra, „analýzu vlastnej nahrávky na základe určitých pokynov“ a opäť jednu odpoveď „momentálne nie“.

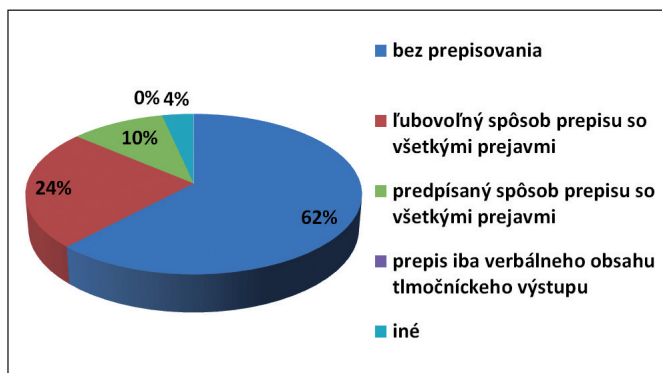
Ako vyplýva z uvedených výsledkov, slovná forma sebahodnotenia je zjavne u slovenských vyučujúcich tlmočenia najobľúbenejšia, uprednostňuje ju až 75 % pedagógov, ktorí na hodinách využívajú nástroj tlmočnickej sebareflexie študentov. Ohodnotenie svojho tlmočenia pomocou číselnej stupnice sa ukazuje byť najmenej používané. Otázkou zostáva, či je dôvodom chýbajúci nástroj v podobe tabuľky na numerické vyjadrenie kvality, presvedčenie o nevhodnosti numerického hodnotenia na účely tlmočnickej sebareflexie alebo niečo celkom iné. Čiastočne nám na túto otázku odpovie nižšie uvedené zistenie pri otázke o ideálnej podobe hodnotiaceho formulára.

K predošlej otázke patrí aj doplňujúca otvorená otázka, v ktorej sme vyzvali respondentov, aby uviedli zdroj formulára, ktorý využívajú (ak nejaký využívajú), respektíve aby ho stručne opísali. Vyjadrilo sa 6 respondentov, z ktorých dvaja používajú formulár od Miroslavy Šramkovej (Melicherčíkovej), jeden vyučujúci formulár inšpirovaný Riccardiovou a dvaja vlastné formuláre, ktoré sú v odpovedi bližšie popísané s konkrétnymi kategóriami posudzovania kvality.

3.3.4 Využívanie transkriptu analyzovanej nahrávky tlmočenia

Ako sme spomenuli v teoretickej časti, v literatúre o tlmočnickej sebareflexii sa často spomína prepis študovanej nahrávky ako dôležitá súčasť procesu sebahodnotenia tlmočníka. Zaujímalo nás preto, nakoľko prepis vyžadujú slovenskí pedagógovia.

Graf 6:
(Ne)využívanie
transkriptu analyzovanej
nahrávky tlmočenia

V grafe opäť uvádzame len zostručnené odpovede; pôvodné odpovede z dotazníka sú nasledovné:

- študenti musia svoj vlastný prejav prepísať spolu **so všetkými prejavmi** a chybami (hezitácie, zajakávanie sa, neartikulované pazvuky a pod.), pričom **spôsob prepisu si volia sami**;

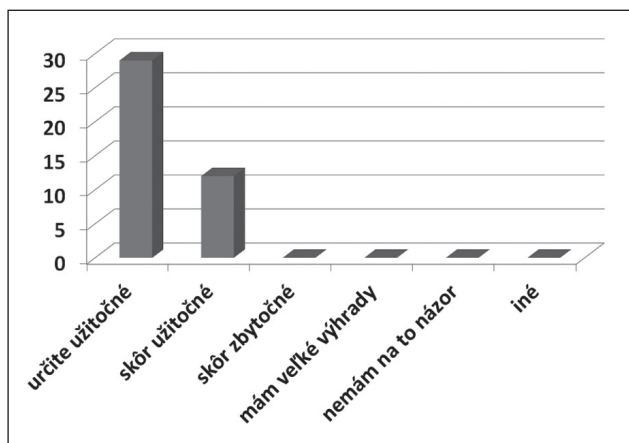
- študenti musia vlastný prejav prepísať spolu **so všetkými prejavmi** a chybami (hezitácie, zajakávanie sa, neartikulované pazvuky a pod.), pričom majú **predpísaný spôsob prepisu** – napr. akou značkou majú zaznačiť odkašľanie, stúpavú intonáciu, pauzu v prejave, dĺžku pauzy a pod.;
- študenti prepíšu **len verbálny obsah** svojho tlmočenia, bez zaznačenia sprievodných vlastností prejavu (intonácia, pauzy, pazvuky a pod.);
- študenti svoj prejav **nemusia prepisovať**, pracujú iba s nahrávkou;
- iné:

Vidíme, že transkript požaduje len zhruba tretina (34 %) pedagógov, ktorí využívajú nástroj sebareflexie. Od študentov vyžadujú prevažne lubovoľný spôsob prepisu bez určenia značiek a prvkov, ktoré by v ňom mali zaznačiť. Traja pedagógovia (10 %) vyžadujú striktnejšiu formu prepisu, pravdepodobne inšpirovanú niektorými zahraničnými odborníkmi. Jeden respondent využil možnosť „iné“, pričom ide opäť o poznámku „*momentálne nie*“.

Zvyšné otázky v dotazníku sa opäť týkajú všetkých respondentov, nielen tých, ktorí majú s využívaním nástroja sebareflexie osobnú skúsenosť.

3.3.5 Vnímanie užitočnosti tlmočnickej sebareflexie

Ďalšou otázkou v dotazníku sme zisťovali názor vyučujúcich tlmočenia na sebareflexiu ako didaktický nástroj pri výučbe tlmočenia.

Graf 7:
Vnímanie užitočnosti sebareflexie u pedagógov

Z grafu vyplýva jednoznačné presvedčenie všetkých opýtaných vyučujúcich tlmočenia o vhodnosti využívania nástrojov sebareflexie u študentov. Ani jeden z respondentov, či už sebahodnotenie od svojich študentov požaduje alebo nie, si

nemyslí, že by šlo o zbytočný nástroj pri výučbe tlmočenia a rovnako nikto nemá voči jeho používaniu výrazné výhrady.

Opäť to považujeme za dobrú správu, ktorá nás utvrdzuje v tom, že táto oblasť didaktiky tlmočenia si zaslúži väčšiu vedeckú pozornosť, a že výsledky takejto práce pravdepodobne nájdu svoje uplatnenie v priamej tlmočnicko-didaktickej praxi.

Posledné dve otázky v dotazníku sme venovali výhodám a nevýhodám hodnotiaceho formulára. Obe otázky boli s otvorenou odpoveďou, aby sme zistili čo možno najviac nových aspektov pri posudzovaní vhodnosti formulárov, a aby sme respondentov neovplyvňovali predvolenými odpoveďami, s ktorými by sa mohli stotožniť.

3.3.6 Výhody hodnotiaceho formulára

K výhodám sa vyjadriло 32 respondentov z celkového počtu 41, a spomenulo dohromady 33 rôznych výhod hodnotiaceho formulára. Všetky spomenuté aspekty sme spracovali, zadelili do logických kategórií a uvádzame ich v nasledovnej tabuľke.

Tabuľka 1:

Prehľad výhod hodnotiaceho formulára na tlmočnicku sebareflexiu, ktoré uviedli respondenti

Kategória	Výhody spomenuté respondentmi (počet respondentov)	Počet respondentov
<i>Tlmočnicka sebareflexia</i>	zamyslenie sa nad svojím výkonom; sebahodnotenie; analýza svojho výkonu; osobná spätná väzba (6) vedenie si svojich chýb (6) vedenie si slabých a silných stránok (5) kritický pohľad na svoj výkon (ako predpoklad prijatia hodnotenie pedagóga) (3) „zrkadlo“ pre študenta (2) neexistuje lepšia spätná väzba (2) vedenie si nežiaducich prejavov vo forme (1) vedenie si individuálnych ťažkostí (1)	22
<i>Hodnotenie</i>	objektívne hodnotenie; rovnaké podmienky pre všetkých; transparentnosť hodnotenia pedagóga (4) jednoznačné / jasné / konkrétne kritériá (3) štruktúrá hodnotenia (čo a ako hodnotiť) (2) priama účasť na hodnotení (1) výborný nástroj hodnotenia pre učiteľov (1) bodové / percentuálne vyhodnotenie (ne)správnosti (1)	12

PREKLADATELSKÉ LISTY 4

<i>Vlastný pokrok študenta</i>	účinné pri zdokonaľovaní sa v tlmočení (3) priama účasť na svojom prograse (2) snaha o zlepšenie svojho výkonu (2) kontinuita vlastného výkonu; sledovanie vývinu za isté obdobie (2) možnosť vyhnúť sa chybám v budúcnosti (1)	10
<i>Získanie dodatočných zručností</i>	zlepšenie motivácie (1) získanie skúseností (1) učenie sa posudzovať kvalitu výkonu kolegov (1) odosobnenie sa od vlastného výkonu (1) návyk na vlastný hlas v mikrofóne (1) zvýšenie sebavedomia (1)	6
<i>Proces tlmočenia</i>	sústredenie sa na podstatné / kľúčové aspekty tlmočenia (4) uvedomenie si procesuálnych špecifik tlmočenia (1)	5
<i>Didaktika tlmočenia</i>	výborný nástroj hodnotenia pre učiteľa (1) možnosť intervencie učiteľa pri najčastejších problematických okruhoch (1)	2
<i>Iné</i>	možnosť návratu k štandardne neopakovateľnému (2) precíznosť (1) stručnosť (1) diskrétnosť (1)	5

Ako môžeme vidieť vyššie, opýtaní vyučujúci tlmočenia vymenovali celú plejádu výhod hodnotiaceho formulára. Najväčšie výhody pociťujú pedagógovia práve v súvislosti so sebareflexiou študentov – študent sa dokáže objektívnejšie pozrieť na svoj výkon, uvedomí si plusy a mínusy pri tlmočení, hodnotiaci formulár mu slúži doslova ako zrkadlo, ktoré presne ukazuje, na čom treba ešte popracovať. Veľký prínos vidia vyučujúci vo formulári aj v súvislosti s hodnotením ako takým – sebareflexiu považujú za objektívnejšiu, transparentnejšiu formu hodnotenia, na ktorej sa priamo zúčastňuje študent. Nezanedbateľným prínosom je v ich očiach aj pokrok študenta, ktorý vďaka sebareflexii nadobúda nielen motiváciu, ale aj schopnosti zlepšovať svoj tlmočnický výkon. Okrem toho je proces sebahodnotenia v očiach respondentov aj vhodným nástrojom na vzdelávanie študentov o procese tlmočenia, vhodná didaktická pomôcka pre učiteľa, ako aj prostriedok na osvojenie si úplne iných zručností, ako napríklad zvýšenie sebavedomia či schopnosť objektívnejšieho posudzovania výkonov kolegov. Za zaujímavý postreh považujeme aj „možnosť návratu k štandardne neopakovateľnému“, z čoho sa dajú vyvodiť ďalšie možnosti uplatnenia, napríklad v tlmočnickom výskume.

Počet vymenovaných výhod hodnotiaceho formulára ako aj stupeň ich rele-

vantnosti (prinajmenšom v našom ponímaní) svedčí o tom, že učitelia tlmočenia na slovenských univerzitách majú k tlmočnickej sebareflexii u študentov pozitívny vzťah a sú si vedomí mnohých jej kladných stránok a prínosu pre študentov aj seba samých.

3.3.7 Nevýhody hodnotiaceho formulára na tlmočnicku sebareflexiu

K nevýhodám sa vyjadrilo 27 respondentov, pričom piati z nich nevidia žiadne nevýhody a jeden nemá názor, takže vyjadrenie o nevýhodách sme získali celkovo od 21 vyučujúcich tlmočenia, ktorí spoločne vymenovali 13 rozličných nevýhod hodnotiaceho formulára. Uvedené sú v nasledujúcej tabuľke:

Tabuľka 2:

Prehľad nevýhod hodnotiaceho formulára na tlmočnicku sebareflexiu, ktoré uviedli respondenti

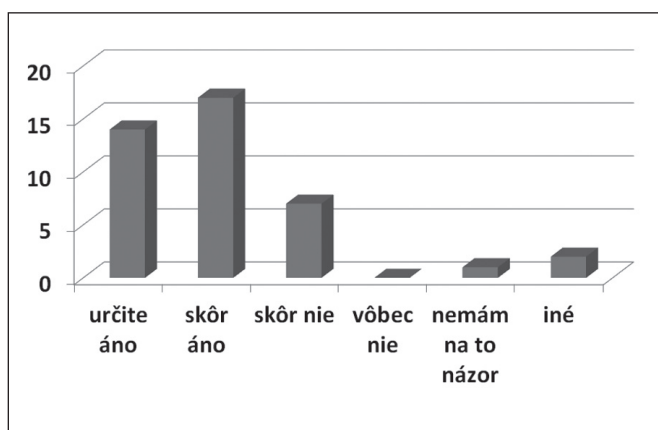
Logická kategória	Nevýhody spomenuté respondentmi (počet respondentov)	Počet respondentov
<i>Obmedzenia resp. nedostatky hodnotiaceho formulára</i>	znižovanie sebavedomia; demotivujúce (pri nevhodnej aplikácii); sklamanie študenta (4) nemožnosť komplexného posúdenia; niektoré aspekty sa dajú posúdiť len intuitívne (3) subjektivita (2) nezohľadňuje sa komunikačná situácia (1) nezohľadňuje sa nutná kompresia (1) nedostatok sebareflexie a sebakritickosti (1) hrozba zamerania sa na chyby (1)	13
<i>Okolnosti používania hodnotiaceho formulára</i>	časová náročnosť (6) ťažkosti s vypracovaním spôsobené subjektívnymi faktormi (1) časovo náročné hodnotenie pedagógom (1) strata kontinuity pri striedaní učiteľov (1) nie každý má nahrávaciu techniku (1) obťažujúce pre študentov (práca navyše) (1)	11

Najväčší problém vidia respondenti v možnom demotivačnom účinku hodnotiaceho formulára na študentov a na obmedzenia objektívnosti pri určitých aspektoch tlmočenia. Zaujímavý je postreh „hrozba zamerania sa na chyby“, ktorý by sme chceli vyzdvihnúť, pretože z vlastnej pedagogickej praxe máme podobné skúsenosti. Z praktického hľadiska je zjavným problémom časová náročnosť vy-

užívania sebareflexie, ale spomenuli sa aj problémy súvisiace s nahrávacou technikou, či dokonca neochota študentov robiť prácu mimo hodín navyše. Napriek spomenutým nevýhodám však môžeme konštatovať, že počet výhod, ktoré spomenuli opýtaní vyučujúci tlmočenia, značne prevyšuje počet nevýhod.

3.3.8 Potreba existencie konkrétneho hodnotiaceho formulára

Dôležitou otázkou, ktorú sme chceli prostredníctvom nášho dotazníka zodpovedať, je otázka, či vyučujúci tlmočenia pociťujú potrebu existencie konkrétneho hodnotiaceho formulára, ktorý by študenti na hodinách využívali. Predpokladali sme, že možným dôvodom, prečo niektorí vyučujúci nepožadujú od študentov tlmočnicku sebareflexiu, je skutočnosť, že o žiadnom vhodnom nástroji nevedia. Aj keď v zahraničnej literatúre nájdeme množstvo navrhovaných formulárov a tabuliek, v našom domácom prostredí sa sebahodnoteniu študentov dosiaľ veľa teoretikov nevenovalo.

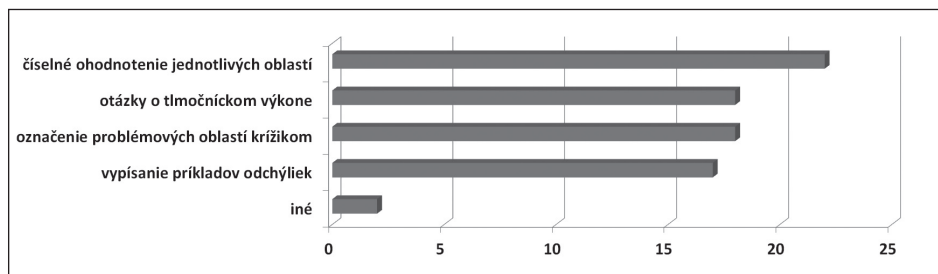
Graf 8:
Potreba existencie konkrétneho hodnotiaceho formulára na sebahodnotenie tlmočenia

Na Likertovej škále vyjadrenia postoja sa väčšina respondentov vyjadrila kladne (76 % túto potrebu do väčšej či menšej miery pociťuje), siedmi takúto potrebu nemajú a dvaja sa vyjadrili inak, pričom otvorená odpoveď nám prezrádza, že obaja už svoj formulár majú a používajú.

Záujem o hodnotiaci formulár u vyše 75 % považujeme za veľmi zaujímavé zistenie, pretože potvrdzuje, že na Slovensku v oblasti sebahodnotenia tlmočenia momentálne existuje istý nedostatok. Množstvo vyučujúcich sa okrem toho ozvalo aj osobne emailom a požiadalo o zaslanie výsledkov dotazníka ako aj hodnotiaceho formulára, ktorý sme v rámci svojho výskumu zostavili.

3.3.9 Podoba ideálneho hodnotiaceho formulára

Okrem súčasnej situácie využívania hodnotiaceho formulára sme sa v dotazníku snažili zistiť aj predstavy vyučujúcich tlmočenia o vhodnom nástroji sebareflexie, ktorý by vedeli na hodinách priamo aplikovať.

Graf 9: Predstavy respondentov o ideálnom hodnotiacom formulári

V grafe 9 sú uvedené zoskúpené verzie jednotlivých možností, z ktorých respondenti vyberali svoju odpoveď. Uvádzame ich pôvodnú kompletnú formuláciu, pričom ich zoradujeme podľa počtu odpovedí:

- **tabuľka** s konkrétnymi kritériami tlmočeného prejavu (napr. intonácia, omisie, hezitácie atď.), kde by študent číselne vyjadril kvalitu svojho tlmočenia z daného hľadiska (napr. 4 body z 5 za intonáciu);
- **otázky** o tlmočnickom výkone (napr. Pôsobí tlmočníkov hlas sebaisto? Podarilo sa tlmočnikovi preniesť najdôležitejšie informácie?), pri ktorých sa študent vyjadrí **slovne**;
- **súpis konkrétnych kritérií** kvality simultánneho tlmočenia (napr. intonácia, omisie, hezitácie atď.), kde by študent zaznačil (**krížikom**), v ktorých oblastiach pociťuje nedostatky;
- **priestor**, kde študent zaznačí **konkrétne odchýlky** ako napr. posuny, omisie, adície (uvedie svoju verziu z tlmočenia a pôvodnú vetu v prejave).

Ako vyplýva z výsledkov, za najvhodnejší nástroj tlmočnickej sebareflexie považujú pedagógovia tabuľku s numerickým vyjadrením kvality, ale za obdobne vhodné považujú aj ostatné podoby hodnotiacich formulárov. V rámci odpovedí „iné“ zostal jeden dotazník bez špecifikácie a druhý respondent sa vyjadril za užitočnosť všetkých uvedených spôsobov s dodatkom, že by sa na hodinách mohli hodnotiace formuláre striedať, čo považujeme za celkom zaujímavý nápad.

Za úvahu stojí rozkol medzi obľúbenosťou číselného hodnotenia v súčasnej didaktickej praxi a v predstavách vyučujúcich o dobrom nástroji na tlmočnicku

sebareflexiu – kým v praxi ho využívajú len štyria z 30 vyučujúcich, až 21 z nich si myslí, že by to bola vhodná metóda sebahodnotenia pre študentov. Vysoké počty „hlasov“ pri zvyšných formách sebahodnotenia zrejme svedčia o tom, že pedagógovia by vo svojej výučbe uvítali hodnotiaci formulár v akejkoľvek podobe, pokiaľ by ho vedeli prakticky využiť.

V závere dotazníka mali respondenti možnosť vyjadriť sa k čomukoľvek inému alebo nám napísať svoje pripomienky k výskumu. V rámci týchto komentárov padol návrh skombinovať typy hodnotiacich formulárov (napr. „odškrtavanie“ problematických oblastí spolu so slovným hodnotením), prispôsobiť formulár pre daný ročník, žáner, počet študentov, zložku predmetu a počet hodín v semestri alebo aj návrh doplniť sebareflexiu pohľadom zvonka (avšak s dopĺňujúcim komentárom, že to je pri súčasnom počte študentov len ťažko realizovateľné).

4 ZHRNUTIE A ZÁVERY Z DOTAZNÍKA

Výsledky vyplývajúce z dotazníka považujeme za dostatočne reprezentatívne, keďže ho vyplnilo 80 % opýtaných vyučujúcich, ktorí majú priemerne 10 rokov skúseností s vyučovaním tlmočenia. Dotazník sme pritom rozposlali takmer všetkým súčasným učiteľom tlmočenia na Slovensku, ktorí pôsobia na slovenských univerzitách. Z dotazníka vo všeobecnosti môžeme vyvodiť výrazne pozitívne nastavenie slovenských pedagógov voči nástroju sebahodnotenia tlmočenia u študentov:

- 73 % opýtaných s ním má priamu skúsenosť;
- vyše polovica ho využíva viac ako raz za semester;
- všetci opýtaní pedagógovia sa zhodujú, že ide o užitočný didaktický nástroj;
- pri otázke o výhodách a nevýhodách značne prevažovali výhody;
- väčšina pedagógov požaduje od študentov slovné hodnotenie vlastného tlmočnického výkonu, a to buď komentovaním všeobecných oblastí tlmočenia (napr. obsah – forma – jazyk), alebo na základe konkrétnych kritérií, ktoré dá študentom na začiatku semestra k dispozícii. Niektorí uprednostňujú retrospektívne tlmočnické protokoly, ale číselné alebo iné hodnotenie sa v praxi momentálne výrazne nevyskytuje.
- Napriek tomu si však najviac opýtaných myslí, že práve tabuľka s číselným hodnotením na stupnici by bola vhodnou formou hodnotiaceho formulára pre študentov, pričom o potrebe existencie konkrétneho hodnotiaceho formulára je presvedčených 76 % respondentov. Veľký počet pedagógov sa však vyslovil aj za ostatné formy formulára – vo forme otvorených otázok, označením problémových oblastí v cieľovom texte či vypísaním príkladov konkrétnych odchýlok.

Celkovo teda konštatujeme „úspech“ tlmočnickej sebareflexie na Slovensku, jednak ako idey, ale taktiež ako konkrétnej didaktickej praxe využívanej na slovenských univerzitách. Výsledky z uvedeného prieskumu sme zapracovali do ďalšej časti výskumu, s ktorým pokračujeme v rámci dizertačnej práce.

LITERATÚRA

- BOUD, Daniel: *Implementing Student Self Assessment*. Sydney : Higher Education Research & Development Society of Australasia, 1991. ISBN 1-086003-046-7.
- GARZONE, Giuliana: *Quality and Norms in Interpretation*. In: GARZONE, Giuliana a Maurizio VIEZZI, zost. *Interpreting in the 21st Century: Challenges and Opportunities*. Selected papers from the 1st Forlì Conference on Interpreting Studies, 9-11 November 2000, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2002, s. 107-119. ISBN 90-272-1649-5.
- KALINA, Sylvia: *Strategische Prozesse beim Dolmetschen: Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen*. Tübingen : Narr, 1998. ISBN 3823349414.
- LITTLE, David – PERCLOVÁ, Radka: *Európske jazykové portfólio. Príručka pre učiteľov a školiteľov*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2002. [cit. 2014-07-16]. Dostupné na: <http://www2.statpedu.sk/buxus/generate_page.php_page_id=595.html>. ISBN 80-857652-8.
- MÜGLOVÁ, Daniela: *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža*. Bratislava : Enigma Publishing, 2009. ISBN: 978-80-89132-82-9.
- MELICHERČÍKOVÁ, Miroslava: *Problematika chýb v tlmočení v odbornej literatúre*. In: MITTER, Patrik a Kateřina TOŠKOVÁ, zost. *Ty, já a oni v jazyce a literatúre : sborník z mezinárodní konference pořádané katedrou bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 2. - 4. září 2008 : 1. díl - část jazykovědná*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelista Purkyně, Pedagogická fakulta, 2009, s. 407-411. ISBN 978-80-7414-131-7.
- RAFAJLOVIČOVÁ, Rita – ŠTULRAJTEROVÁ, Milena: *Skúšanie, testovanie a hodnotenie v edukačnom procese*. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2002. ISBN 80-85756-67-6.
- TANDLICOVÁ, Eva. *Niektoré aspekty autonómneho učenia vo výučbe cudzích jazykov. Ako chápeme autonómiu a autonómne učenie a vyučovanie?* In: KÁŇA, Tomáš a Hana PELOUŠKOVÁ, zost. *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, Svazek 194, Řada cizích jazyků č. 6*, Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 40-56.

RESUMÉ

The paper deals with self-assessment of simultaneous interpreting as a didactic tool used in the interpreting training. The author presents the results of a survey conducted among almost all teachers of interpreting at Slovak universities whose aim was to find out what the teachers think about self-assessment of interpreting and how much it is actually used in the lessons. Self-assessment turned out to be a highly popular method of teaching simultaneous interpreting with over 73 % of Slovak teachers applying it in the lessons and 100 % of them agreeing that it is a useful didactic tool. The paper provides more detailed results and charts.

◆◆◆

Mgr. Lýdia Machová
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Gondova 2
814 99 Bratislava
lydia.machova@gmail.com